

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת בהר - בחוקותי

פרשת בהר

(פס"ה ט' 101) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ. איתא בסנהדרין (לט ע"א) דהטעם שאמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא. והנה להלן (פס"ו כג) כתוב שהטעם בחזרת קרקעות ביובל [שהארץ לא תמכר לצמיתות], כי לי הארץ. והיינו שענין היובל בא להראות שהכל שייך להקב"ה, [ולכן אף העבדים חוזרים]. ובגמ' הנ"ל מבואר דאף ענין השביעית כן הוא, להראות שהארץ של הקב"ה, [ולכאור' זהו ג"כ טעמא דשמיטת כספים, להראות שאף הכסף שייך להקב"ה]. רק שביובל, ענין זה, הוא בדרגה חמורה יותר, שמלבד השמטת הקרקע, יש להחזיר הקרקעות. אך גם בשמיטה, הענין להראות את בעלות השי"ת, על העולם.

ביאור המדרגת האדם - להפקיר את דאגת המחיר

(ט' 101) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. כתב הרמב"ן שהוא מקרא מסורס, וכי תאמרו בשנה השביעית, מה נאכל בשנה השמינית. כי הדאגה אינה מה יאכלו בשביעית, כי כיון שהשמיטה מתחילה בתשרי, יאכלו בשביעית מפירות הששית, וכמו בכל השנים.

ובספר מדרגת האדם (פ"ו מרכי הבטחון) העיר דמ"נ, הלא בשנה השישית עדיין יש לו מה לאכול. ואילו בשנה השביעית כבר יראה את הברכה בתבואה. וביאר במהלך מחודש, דע"כ הכונה היא לדאגת המחיר, שדואג כבר מהשנה הראשונה, מה יהיה בעוד שבע שנים בשנה השביעית, ומתחיל לקמץ כדי שיהא לו מה לאכול אז.

וביאר עפ"ז, שהפסוק (כ"ה ה) ואכלתם לחמכם לשובע, כונת התורה בזה ג"כ בתור ציווי, לאכול לשובע, ולא לקמוץ עבור השנה השביעית, מתוך חשש של 'מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו' אלא אני אדאג לכם בעצמי, כמו שכתוב אח"כ (להלן פס"ו כא) וצויתני את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. לפי שכל מהות ענין השמיטה הוא להפקיר את דאגת המחיר, ולבטוח בד'. ואפי' באופן שידאג דאגת המחיר כדי שיוכל לקיים מצות השמיטה כהלכתה, הרי הוא מבטל בזה את כל ענין השמיטה, ואף יוכל לבוא עי"ז לביטול השמיטה מרוב דאגת המחיר.

האם שביעית נוהגת בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן

יל"ע האם השמיטה נוהגת בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן. ולכאור' יש בזה ד' שיטות, וכפי שיתבאר בע"ה, ובהקדם הצעת הסוגיא, מהגמ' בגיטין (לו ע"א). דמקשינן איך הלל תיקן פרוזבול, ועקר בזה את הדין שמיטת כספים דאורייתא. ותירץ שם אביי, דהלל תיקן הפרוזבול, רק לזמן הזה שהשביעית מדרבנן. כדאמר רבי בברייתא, וזה דבר השמיטה שמוט, בבי' שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. ואיכא היקש דבזמן דליכא שמיט"ק, ליכא שמיט"כ.

וביאר רש"י, דמקשינן משמיטת קרקע דשביעית לשמיטת כספים דשביעית. ומהיקש זה משמע, דיש זמן שנוהג רק מדרבנן. והמקור

שבאמת אין שמיטת כספים בזה"ז, הביא רש"י מהירושלמי. דיליף מקרא הנ"ל, ב' שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית. ובזמן דליכא יובל [כגון בזה"ז דליכא כל יושביה עליה, כדילפי' בערכין לב ע"ב], ליכא שביעית. ובסו"ד הביא רש"י שבתו"כ מבואר דאע"פ שאין יובל, יש שביעית.

ולפ"ר יש להעיר בדברי רש"י (והסכים לזה מו"ר הגר"מ לובין שליט"א). דמאחר שהבבלי יליף קרא דבי' שמיטות לשמיטת קרקע ושמיט"כ, איך סמיך אדרשה דהירושלמי, דיליף ב' שמיטות ליובל ושביעית. ולכאור' ע"כ הבבלי יליף ממקור"א דאין שביעית בזה"ז. וצ"ת.

והנה בתוס' (ד"ה בזמן) הביאו דעת הר"ת, דפירש כונת הגמ', דשמיטת קרקע הכונה ליובל, דהקרקעות חוזרים. ושמיט"כ היינו שביעית. [דביובל ליכא שמי"כ]. והוא ממש כמו ההיקש דהירושלמי, דבזמן שאין היובל נוהג, אין השמיטה נוהגת. ולפי דרך זו אין קשה ההערה הנ"ל.

וברמב"ם (פ"ט משמ"ו ה"ב) נראה דפירש הגמ' כעין ביאור ר"ת. וז"ל, אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית כו'. ע"כ.

רק שברמב"ם הנוסח שונה, דההיקש הוא בין יובל לשמיטת כספים, ולא לכל ענין השביעית. [משא"כ לר"ת, ההיקש הוא לכל ענין השביעית, כמדוקדק בלשון התוס']. ובאמת בכס"מ שם דייק דלפי"ז יהא שמיטת קרקע בזה"ז מדאורייתא. וכעיי"ז כתב (בפ"ד הכ"ה) על דברי הרמב"ם שהשביעית נוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. דהכונה לשמיט"כ, ולשיטתו כנ"ל. וכך משמע מהא דהרמב"ם הביא האי הקישא רק לענין שמיט"כ, ולא קודם לכן.

אמנם האחרונים תמהו מהא דברישי מו"ק (כ ע"ב) אמרינן להדיא דשמיטת קרקע בזה"ז דרבנן, מהאי הקישא דבזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים. וע"כ דההיקש לשמיט"כ היינו לכל ענין השביעית. מה גם שהכס"מ סתר משנתו בפ"ד הכ"ט, וכתב דאף שמיט"ק מדרבנן. ובגליון שם מובא דהוא לקוח מתשובת הכס"מ, שהיא המשנה אחרונה. וכעיי"ז הביא המהר"י קורקוס שמצא כת"י הרמב"ם (בפ"י ה"ט) שכתב להדיא דשמיטת קרקע בזה"ז דרבנן. ע"כ נקט החזו"א (סי' ג. ח) דדעת הרמב"ם דאף שמיטת קרקע מדרבנן. [ועי' רמב"ם פ"ו מבית הבחירה ה"ט' דשביעית תליא ברוב יושביה].

ודעת הרמב"ן (בגיטין שם ובספר הזכות), וכ"ד בעל העיטור (הובא במהר"י קורקוס פ"ט ה"ב, ודעת הראב"ד יש סתירות בזה) דשביעית בזה"ז דאו'. ולכאור' כך היא דעת רש"י אליבא דרבא, וכפי שיבואר. דהנה בגיטין שם (בע"ב) מקשינן איך תיקנו רבנן שביעית בזה"ז, אחרי שמדאו' אינו משמט. ותירץ אביי דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת. ורבא מתרץ דהפקר ביי"ד הפקר.

וברש"י ביאר דתירוצ' רבא מתרץ אף הקושיא לעיל (בע"א) איך הלל תיקן פרוזבול, ועקר הדין דאו' דשמיט"כ. דמאחר שהפקר ביי"ד הפקר, שפיר יכל לתקן תקנה זו, אף בזמן ששביעית נוהגת מדאו'. וממילא נמצא לדעת רש"י, דלדעת רבא, תקנת הפרוזבול שאנו נוהגים, היא אפי' לדעת רבנן דשביעית בזה"ז דאו'. ונלכאור' היינו כהתו"כ שהביא רש"י. וממילא הלכה כחכמים דשביעית בזה"ז דאו'.

אך להתוס' (ד"ה מי איכא) בהכרח תקנת הפרוזבול שאנו עושין, היא רק לדעת רבי דשביעית בזה"ז דרבנן. לפי שהביאו מהספרי, דמסירת שטרות לבי"ד מהני מדאו', וא"כ הלל לא תיקן מידי, אלא רק פירסם עצה זו. [משא"כ רש"י ס"ל דקרא אסמכתא בעלמא]. וממילא כל קושיית הגמ' היא רק איך פרסם עצה זו, שעיי"ז נגרם ביטול שמיט"כ דאו'. ומתרצינן דעשה כן רק בשביעית בזה"ז שהיא מדרבנן, וע"כ אין בזה

פרשת בחוקותי

בענין הברכה שתהיה לעמלי התורה

(פ"כ' 109 ה) והשיג לכם דיש את בציר – שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר, ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע – אוכל קמעא והוא מתברך במעיו.

לכא' צ"ע מה ברכה היא זו, לעמלי תורה. הרי דבר זה גורם לבטות רב. ואיך יוכלו להמשיך לעמול בה. עוד צ"ע ממש"כ רש"י אח"כ דואכלתם לשובע היינו אוכל קמעא ומתברך במעיו. ולכא' הוא סתירה למה שכתב קודם לכן, דיגדל בכמות מרובה, ויהיו עסוקים בו עד שעת הזרע. ונבדוחק י"ל, דלעולם יהיה להם ברכה באכילת קמעא. ומלבד זאת יהא שפע, כדי שימכרו לשכניהם, ועי"ז יעשירו. אך אכתי צ"ב, דהא גם עסק זה הוא ביטות[ת].

ויש ליישב ע"ד מש"כ בפ' בהר (כה, ט) בשם הספורנו, לגבי ברכת השמיטה. דהפסוק ואכלתם לשבע, ופרש"י שאף בתוך המעים תהא בו ברכה. והיינו שהברכה תהיה באיכות. איירי בבוטחים בד', ואיכא במעיים ברכה כמו במן, שהספיק מעט כדי לשבוע.

משא"כ בפסוקים שאחרי זה (שם פס' כ-כא) שמבואר שהברכה תהיה בכמות. היינו מתי שיהיו מסופקים בהבטחה של ברכת השמיטה, [אוכל קמעא ומתברך במעיו]. וכלשון הפסוק שם, וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו'. אזי, וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. באופן שיראו בעיניהם את הכמות הגדולה. אך יצטרכו לעבוד פי שלוש.

ועל דרך זה, יש לבאר ג"כ את הברכה הכא, לעמלי תורה. דהמאמינים באמונה שלמה בברכה לעמלי התורה, יזכו שיתברך במעיהם באכילה מועטת, ויהיו פנויים ללימוד התורה. ולא יצטרכו לטרוח בעבודת איסוף רוב התבואה, ולאכול הרבה. משא"כ החוששים מהיכן יהיה לנו מה לאכול, אם נמשיך לעמול בתורה, [ואננם הם כן בגרר עמלים בתורה], וכשם ששם מדובר באותם שהם כן שומרי שביעית, רק הם חוששים פ'נסה מניין]. להם ירבה הקב"ה את התבואה, כדי שיראו מחסניהם מלאים ויצטרכו לפנותם, ועי"כ ימששו את הברכה בידיהם.

(י' 109) ונפלו אויביכם לפניכם לחרב – איש בחרב רעהו. ומשמע שהם ילחמו באויביהם. וצ"ע שהרי בפס' הקודם קאמר דחרב לא תעבר בארצכם לא רק באופן של מלחמה, אלא אפילו לא תעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה. וא"כ כ"ש שלא יצטרכו הם להלחם באויביהם. ואולי י"ל דהכונה למחיית עמלק והריגת ד' עממין בכיבוש הארץ, שמחוייבים הם בזה בצווי ד'. וכאן הברכה, שזה ילך בקלות. [ובאמת אשכחן ברש"י ריש דברים (א, ח), שאם לא היו חוטאים במרגלים, היו כובשים את א"י בלא צורך לכלי זיין. ורק מחמת חטאם, כיבוש הארץ הלך להם בקושי רב, כמבואר ביהושע באורן].

חזק חזק ונתחזק

לפ' אמור. במש"כ בענין שחיטת האב ובנו, העיר אמור שליט"א שבראשונים ביארו אהא דבחולין (עט ע"א) ממעטינן זכר שאין בנו כרוך אחריו, דמפני שאין מכירין זה את זה כלל, לא הקפידה בהן תורה. ועי' ריטב"א שם, ורמב"ן במלחמות. ועי' מש"כ הג' המלבי"ם כאן (ס"י קלא) דלא מציינו בשום מקום בתנ"ך שיחס הבנים אל בע"ח הזכרים אלא לנקבות].

בענין יפה שעה אחת של תומע"ט בעוה"ז כו', הראני דודי ה"ה שלמה צביקן שליט"א, כי בתשובת משיב דבר (ח"ג סי' יד) ביאר הא דשמעון אחי עזריה וכדו' ויתרו על חלק מהעוה"ב, כדי שיוכלו ללמוד יותר טוב. משום שיפה שעה אחת בתשו' ומע"ט בעוה"ז יותר מכל חיי העוה"ב. וכע"ז ביאר בהעמק דבר פ' בראשית (ב, ט), לגבי עץ הדעת. דהעובר מיראה ואינו מוצא תענוג בעבודתו א"א לקבל שכרו כל זמן שהוא חי, אלא רק בעוה"ב. משא"כ העובר מאהבה ונהנה במה שמתדבק ביוצרו, הרי החיים והתענוג על ה' יקר מעוה"ב, שהרי יפה שעה אחת כו', וא"כ ראוי לאיש כזה לחיות לעולם ע"ש. ומבואר בדבריו שהמשנה כפשוטה, שעדיף לאדם ההנאה של קיום המצוה יותר מכל חיי העוה"ב. וצ"ת.

אשמח מאוד בהערות ותגובות [השגת הגליון] בפל' - 0533130380

חסרון. וממילא על קושיא זו לא יהני כלל התירוץ דהפקר ביד הפקר. וע"כ ס"ל להתוס' שתירוץ זה מתרץ רק הקושיא השניה (בע"ב). איך רבנן תקנו שביעית בזה"ז. [ולכא' צ"ע איך הדברים עולים בקנה אחד עם מש"כ התוס' דביבור שלאחמ"כ (ד"ה בזמן), דבזמן הלל שהיה בבית שני, נהג יובל ושמיטה מדאור. והלל רק תיקן עבור הזמן של אחר החורבן. דלכא' כיון דס"ל שהוא מועיל מדאר, והוא רק פרסם עצה זו. א"כ מ"ש לומר דתיקן זאת על זמן שלאחר החורבן, הא כבר נתפרסמה התקנה. והיה נראה לומר, כמש"כ השער"י (ש"א פ"ד) לגבי סתירה בין ב' תוספותים 'כידוע מדברי התוס' לאו מפה קדוש אחד יצאו. אך א"ל מור"ר הגרמ"מ לובין שליט"א, די"ל שהלל לימד, שעצה זו אינה הנהגה ראויה לרבים בזמן ששביעית נהגת מדאר, אלא רק בזמן שנהגת מדרבנן. עכ"ד].

והדעה המחודשת שלא נפסקה להלכה, היא דעת בעל התרומות והראב"ד בהשגות על הרי"ף, דאפי' מדרבנן לא נהגת.

ולפי"ז יצאו לנו ד' שיטות. א' דעת התו"כ, וכ"ד הרמב"ן ובעל העיטור, דשביעית בזה"ז דאו'. ב' דעת הרש"י אליבא דאביי, ודעת הר"ת אליבא דכו"ע, וכ"ד האחרונים בדעת הרמב"ם, דשביעית בזה"ז דרבנן. ג' דעת הרמב"ם אליבא דהכס"מ (בב' מקומות) דשמיט"ק מדאר, ושמיט"ק מדרבנן. ד' דעת בעה"ת והראב"ד בהשגות הרי"ף, דכלל אינה נהגת בזה"ז.

ולענין הלכה, הכריע מרן החזו"א זצ"ל (ס"י ג, ח), דשמיטה בזה"ז דרבנן, כדעת הרמב"ם והתוס'. ובצירוף דעת הרשב"א דבזה"ז אין קדושת א"י מדאר. וכן הביא מרן שליט"א בדרך אמונה (פ"ט סק"ו).

בענין עונש מי שאינו שומר שביעית [והמלוה בריבית]

(109 טו) כי ימוך אחיך וגו'. כתב הדע"ז, על שעשה סחורה בפירות שביעית כדפירש"י (להלן כו, א), וכן מציינו בימי ירמיה שנמכרו ישראל לעכו"ם לפי שחללו השביעית שנא' ויגל את השארית וגו' וכתוב עד רצתה הארץ את שבתותיה. וכא גואלו זה הקב"ה שנא' אשר לו אלקים קרובים אליו. וגאל את ממכר אחיו אמר לו ירמיה להקב"ה רבון העולמי קיימת להם כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו קיים להם וגאל את ממכר אחיו שאתה קראת אותם אחים שנא' למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך וזש"ה למענכם שולחתי בכלה.

והוא מקידושין (כ ע"א), רבי יוסי ב"ר אומר, בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו, שנאמר כו', לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו, שנאמר כו', לא באת לידו עד שמוכר את ביתו, שנאמר כו'. לא באת לידו עד שמוכר את בתו, שנאמר כו'. לא באת לידו עד שלוה ברבית שנאמר כו', לא באת לידו עד שמוכר את עצמו, שנא' כו', לא לך אלא לגר כו'. משפחת גר זה עוב"כ, כשהוא אומר לעקר, זה הנמכר לעבו"כ עצמה. [ופרש"י לחטוב עצים ושאר צרכיה ולא לשם אלהות. וכן כתב להלן כו, מן].

ושמעתי ממו"ח שליט"א (וכך הביא בהקדמת חיבורו, קיצור הלכות שביעית ע"פ הדרך אמונה), שביאר בהא דעונשו שבסוף נמכר לעבו"ז, דהיינו משום שענין השמיטה הוא להראות שהארץ אינה שלנו, אלא של הקב"ה. וכמש"כ כי לי הארץ. ובה שאינו שומר שביעית, ה"ה כופר בזה שהארץ של הקב"ה, וכעובד עבו"ז. ועי"כ נמכר לעבו"ז.

ונראה דהיינו טעמא דמעני. מידה כנגד מידה. שהוא חשב שע"י שיתחכם נגד ציווי ד', ריוח ממון. מראה לו הקב"ה שהוא רק להיפך. דלא רק שהשומר שמיטה מקבל ברכה, וכמבואר לעיל, דצומחת תבואה לג' שנים. אלא אף המחלל קדושתה מפסיד את כל ממונו, עד שמוכר כל חפציו, ואפי' את עצמו.

ועד"ז י"ל דהיינו טעמא דהמלוה בריבית נכסיו מתמוטטים. לפי שגם שם מראה כאילו ואינו מאמין שהכל בידי שמים, וכאילו ויעלה בידו להרויח, כאשר ישנה מרצונו יתב'. ומידה כנגד מידה, מראה לו הקב"ה דרך יפסיד מכך.